

TADEUSZ KOWALSKI, DANUTA STANISZEWSKA*

EFEKTYWNOŚĆ OPERACYJNA BANKÓW W POLSCE W LATACH 1994 - 1996

(Na przykładzie dziewięciu banków wyodrębnionych z NBP)**

Celem opracowania jest analiza efektywności operacyjnej dziewięciu banków wyodrębnionych z NBP w 1989 roku. Tłem dla analizy jest prezentacja i ocena głównych czynników instytucjonalnych i ekonomicznych wywierających wpływ na cały sektor bankowy. Pojęcie efektywności operacyjnej sektora bankowego może być zdefiniowane jako zdolność banków do sprawnego, bieżącego działania w warunkach rynkowego, konkurencyjnego otoczenia. Efektywność operacyjna w okresie transformacji makroekonomicznej jest bardzo mocno uzależniona od czynników zewnętrznych, a w tym szczególnie instytucjonalnych. Wiąże się to między innymi z koniecznością wprowadzenia głębokich zmian w zakresie polityki jakościowej, zmianami struktury gospodarki, a także z rolą zapotrzebowania sektora publicznego na kredyt. Ten ostatni czynnik jest istotny z uwagi na niski stopień rozwoju pośrednictwa finansowego i płytki rynek finansowy w Polsce.

Opracowanie składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera omówienie i analizę warunków instytucjonalnych i ekonomicznych panujących w otoczeniu sektora bankowego w Polsce w pierwszym okresie transformacji. Poznanie tych warunków jest potrzebne dla zrozumienia i interpretacji zmian efektywności operacyjnej banków. Większość nowych regulacji odnoszących się do sektora bankowego wprowadzano w latach 1989 - 1994. W opracowaniu uznano więc, że ilościowa ocena efektywności operacyjnej, wolna od poważniejszych zniekształceń, wynikających z istotnych zmian otoczenia instytucjonalnego, możliwa jest dopiero dla lat 1994 - 1996. Analizę efektywności operacyjnej przeprowadzono na względnie jednolitej grupie dziewięciu banków, powstałych w 1989 roku w oparciu o regionalne oddziały Narodowego Banku Polskiego. Część drugą poświęcono prezentacji wyników ilościowej analizy efektywności operacyjnej w bankach wyodrębnionych z NBP. Badanie efektywności przeprowadzono za pomocą uogólnionej metody wskaźnikowej DuPonta i podejścia macierzowego.

* WBK-AIB TFI, Poznań.

** Opracowanie powstało w ramach projektu ACE P96-6152R *Building Financial Institutions and Markets in the Transition Economies: with Special Reference to Estonia, Poland and Lithuania.*

1. INSTYTUCJONALNE I MAKROEKONOMICZNE CZYNNIKI EFEKTYWNOŚCI OPERACYJNEJ

1.1. Warunki instytucjonalne

Podstawą prawną tworzenia dwupoziomowego systemu bankowego w Polsce była ustawa o Narodowym Banku Polskim i Prawo bankowe, które weszły w życie 31 stycznia 1989 roku. Przebudowa systemu bankowego została rozpoczęta w 1987 roku wraz z wyodrębnieniem banku Powszechna Kasa Oszczędności BP, który przejął z NBP najpierw rachunki oszczędnościowe ludności, a później także obsługę finansowania budownictwa mieszkaniowego.

Obok PKO BP, u progu reformy systemu bankowego w Polsce działały cztery banki specjalistyczne: dwa państwowe – Bank Handlowy SA i Bank PeKaO SA oraz Bank Gospodarki Żywnościowej (51% udziałów Ministerstwa Finansów, 49% własnością banków spółdzielczych)¹. Czwartym bankiem był utworzony w 1988 roku, głównie przez ówczesne centrale handlu zagranicznego, Bank Rozwoju Eksportu SA. Banki te, na przełomie 1988/1989 całkowicie kontrolowały rynek bankowy w Polsce.

Funkcjonalny, dwupoziomowy system bankowy wymaga koncentracji działań banku centralnego na polityce pieniężnej, całkowicie nastawionej na stabilność cen i utrzymanie wartości pieniądza. Warunkiem koniecznym było więc zaniechanie przez NBP pełnienia funkcji banku komercyjnego. W tym celu kolejnym krokiem w przebudowie systemu bankowego było utworzenie 1 lutego 1989 roku dziewięciu państwowych banków komercyjnych. Banki te zostały utworzone według kryterium przestrzennego, w oparciu o regionalne oddziały Narodowego Banku Polskiego. Nie wprowadzono jednak żadnych przeszkód w tworzeniu przez te nowe podmioty swych oddziałów także w innych regionach kraju.

Tak powstałe dziewięć regionalnych banków komercyjnych w 1990 roku kontrolowało 46,2% rynku kredytowego, 40,5% rynku depozytów i dysponowało 44,3% kapitałów sektora bankowego². Obok kryterium geograficznego dążono do tego by utworzyć banki o porównywalnym potencjale konkurencyjnym. W rezultacie powstały jednak względnie małe podmioty, które w początkowym okresie prawie całkowicie skoncentrowały się na rozwijaniu działalności na swym pierwotnym terytorium. Przeciętny udział banku z dziesiątki w rynku kredytowym wynosił w 1990 roku 5,1% (największy udział – 6,9%, najmniejszy – 3,9%), w rynku depozytowym 4,5% (największy i najmniejszy udział odpowiednio 7,4% i 2,4%), a w kapitałach sektora bankowego 4,9% (9,2% i 1,5%). Banki regionalne wyłonione z NBP dysponowały podobną infrastrukturą wyjściową, jakością portfela kredyto-

¹ W tym okresie działało w Polsce ponad 1500 banków spółdzielczych, które miały jednak wybitnie lokalny charakter i dysponowały bardzo małymi zasobami kapitałowymi.

² Dane o strukturze rynku bankowego w Polsce na początku okresu transformacji są trudno porównywalne z informacjami dla następnych lat. Wynika to z licznych zmian definicyjnych i standardów sprawozdawczości. Informacje o udziale banków wyodrębnionych z NBP w rynku bankowym w 1990 roku pochodzą z raportu *The Banks of Poland*, Credit Suisse First Boston, 17 January 1992.

wego, a także kulturą zarządzania³. W kolejnych latach pozycja konkurencyjna dziewięciu banków uległa zróżnicowaniu wynikającemu z różnic w stylu i jakości zarządzania i specyficznych czynników lokalnych⁴.

W październiku i listopadzie 1991 roku wszystkie banki komercyjne wyłonione z NBP zostały przekształcone w spółki akcyjne. Stworzono tym samym instytucjonalne i techniczne warunki dla prywatyzacji dziewięciu regionalnych banków komercyjnych kontrolujących w tym okresie około 40% rynku bankowego w Polsce. W celu przyspieszenia transferu standardów i nowoczesnych technologii bankowych siedem banków podpisało umowy bliźniacze (zob. tabela 1). Program ten był wspierany przez International Finance Corporation, ale umowy bliźniacze (zakres, typ doradztwa etc. oraz opłaty) negocjowane były odrębnie przez zarządy poszczególnych banków. Umowy bliźniacze przyniosły zróżnicowane efekty, przy czym obok postaw zagranicznych partnerów, miały na to wpływ zdolność i skłonność do absorpcji nowych technologii i procedur bankowych przez banki komercyjne.

Tabela 1

**Umowy bliźniacze zawarte między bankami wyłonionymi z NBP
i bankami zagranicznymi**

Bank polski	Bank zagraniczny
Bank Depozytowo-Kredytowy SA – Lublin	Bank of Ireland
Bank Gdański SA	NMB Postbank
Bank Przemysłowo-Handlowy SA – Kraków	ABN Amro-Bank NV
Bank Zachodni SA – Wrocław	Midland Bank
Powszechny Bank Kredytowy SA – Warszawa	Istitutio Bancario San Paolo di Torino
Pomorski Bank Kredytowy SA – Szczecin	Unibank A/S
Wielkopolski Bank Kredytowy SA – Poznań	Allied Irish Bank

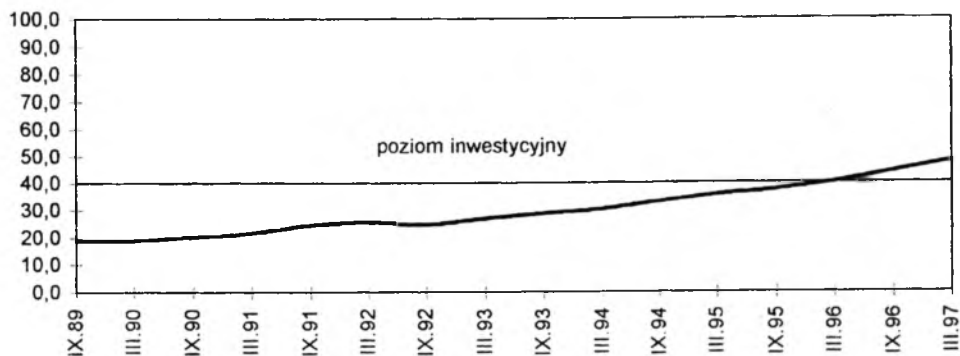
Źródło: Opracowanie własne.

Umowy bliźniacze stanowiły część strategii obranej w pierwszym okresie transformacji przez współdziałające wówczas ze sobą Ministerstwo Finansów i Narodowy Bank Polski. Strategia ta polegała między innymi na promowaniu otwartości i transparentności sektora finansowego. Transparentność i szybka absorpcja standardów międzynarodowych w zakresie rachunkowości i sprawozdawczości finansowej sprzyjały poprawie wiarygodności i efektywności sektora bankowego. Czynniki te, wraz ze spełnianiem innych, przede wszystkim makroekonomicznych warunków, prowadziły do poprawy ratingu polskiej gospodarki i ratingu poszczególnych banków (por. rys. 1 i tabela 2). Rating polskiej gospodarki był stopniowo podnoszony,

³ Przyjęcie za główne kryterium zasięgu przestrzennego współkształtowało jednak strukturę portfela kredytowego oraz wpływało różnicująco na rozbudowę bazy depozytowej. Było to, między innymi, związane z różnicami kulturowymi i różnicami zamożności dzielącymi poszczególne regiony kraju.

⁴ W 1996 roku, w wyniku powstania i rozwoju nowych banków, analizowana grupa 9 banków komercyjnych odgrywała już nieco mniejszą rolę na polskim rynku bankowym. Tak więc dziewiątka w 1996 roku kontrolowała 33,8% rynku kredytowego, 29,6% rynku depozytów, a jej udział w kapitałach sektora bankowego wynosił 26,5%.

przy czym poziom inwestycyjny został przyznany przez *Institutional Investor* dopiero w marcu 1996 roku⁵.

Rys. 1. Rating Polski w latach 1989(IX) - 1997(III)

Źródło: Institutional Investor, cyt. za: B. Scholtens, *The attractiveness of Poland to foreign investors: stock market efficiency and country risk*, w: T. Kowalski, ed., *Financial Reform in Emerging Market Economies. Quantitative and Institutional Issues*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.

Przyspieszeniu przebudowy sektora bankowego sprzyjało także wykorzystywanie wyłącznie uznanych, zagranicznych firm audytorskich do okresowego badania bilansów i sprawozdań finansowych w dziewięciu bankach komercyjnych wyodrębnionych z NBP. Dzięki takim zabiegom banki te, podobnie jak Bank Handlowy SA, PeKaO SA i BRE SA wydatnie poprawiły jakość zarządzania, sprawozdawczości, a także wiarygodność i wizerunek. Obok nacisku na szybkie unowocześnianie technologii i zarządzania w bankach krajowych, w pierwszym okresie transformacji stworzono możliwości tworzenia oddziałów i przedstawicielstw banków zagranicznych będących w 100% własnością kapitału zagranicznego⁶. Obecność banków zagranicznych przyczyniała się stopniowo nie tylko do szybszego transferu technologii, ale przede wszystkim prowadziła do wzrostu konkurencji na rynku bankowym, wymuszając tym samym poprawę efektywności operacyjnej, a także efektywności alokacyjnej w całym krajowym sektorze bankowym.

Silny wpływ na rozwiązania instytucjonalne w obrębie sektora bankowego wywierały także polskie starania o członkostwo w Unii Europejskiej. Zawarcie umowy stowarzyszeniowej i wynikające z niej zobowiązanie do harmonizacji prawa sprzyjały postępowi w zakresie regulacji odnoszących się do sektora finansowego i określiły docelowy model rozwiązań instytucjonalnych w bankowości⁷. W okresie objętym analizą do grupy najważniej-

⁵ Ocenę inwestycyjną (Baa3) Moody's przyznała Polsce w 1995 roku. W kwietniu 1996 Standard & Poor's podniósł ocenę polskiego zadłużenia długoterminowego denominowanego w walutach obcych do poziomu BBB minus i przyznał ocenę A minus dla długu w zlotówkach.

⁶ Banki zagraniczne kontrolowały w 1996/1997 roku ok. 10 - 15% rynku bankowego w Polsce. Zob. C. Jones, *Poland. Hope resting on Solidarity*, "The Banker", November 1997, s. 64.

⁷ Por. T. Kowalski, R. Stawarska, *Polish banking sector and the association with the European Union*, w: *European Studies*, R. Domański, R. Stawarska (eds.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.

szych, powszechnych rozwiązań instytucjonalnych, wpływających przede wszystkim na **koszty** i wynikających także z norm Banku Rozliczeń Międzynarodowych zaliczyć należy:

- **reguły odnoszące się do miesięcznego monitorowania adekwatności kapitałowej** banków (Zalecenie Prezesa NBP nr 3 z dn. 10 sierpnia 1990 roku dotyczące obliczania i utrzymywania przez banki współczynnika wypłacalności⁸ oraz Zarządzenie Prezesa NBP nr 7 z dn. 20 maja 1993 roku w sprawie norm dotyczących pokrycia funduszami własnymi aktywów banku, Dz. Urz. NBP nr 6, poz. 11),
- **przepisy dotyczące klasyfikacji kredytów i tworzenia rezerw** (Zarządzenie Prezesa NBP nr 13 z dn. 10 grudnia 1994 roku w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, Dz. Urz. NBP nr 23, poz. 36 z późniejszymi zmianami),
- **limity koncentracji kredytów** (Art. 35 Prawa bankowego, Dz. U. z 1992 r. Nr 72, poz. 359 wraz z późniejszymi zmianami),
- **przepisy normujące rachunkowość bankową**⁹ (Ustawa z dn. 29 września 1994 roku o rachunkowości, Dz. U. Nr 121, poz. 591; Zarządzenie Prezesa NBP z dn. 16 lutego 1995 roku w sprawie szczegółowych zasad rachunkowości banków i sporządzania informacji dodatkowej, Dz. Urz. NBP nr 4, poz. 8 z późniejszymi zmianami; Zarządzenie Prezesa NBP z 22 lutego 1995 w sprawie ustalenia wzorcowego planu kont banków; Zarządzenie Prezesa NBP z 29 grudnia 1995 roku w sprawie szczególnych zasad sporządzania przez banki skonsolidowanych sprawozdań finansowych, Dz. Urz. NBP z 1996, nr 1, poz. 1),
- **normy ostrożnościowe w odniesieniu do transakcji i pozycji walutowych** (Zarządzenie Prezesa NBP z dn. 19 marca 1993 roku (ze zmianami: Zarządzenie nr 8/1994 z dn. 5 lipca 1994 roku) w sprawie ustalenia dopuszczalnego ryzyka walutowego w działalności banków).

Obowiązujący w latach 1990 - 1995 system kursowy, a przede wszystkim obowiązek odsprzedaży walut uzyskiwanych w eksporcie przyczyniał się do uzyskiwania przez banki wysokich dochodów z tytułu różnic kursowych przy równoczesnym braku poważniejszego ryzyka kursowego. Upłynienie przez NBP w maju 1995 roku systemu wyznaczania kursu złotego wraz z modyfikacjami prawa dewizowego przyczyniły się do ożywienia obrotów na międzybankowym rynku walutowym¹⁰. Rynek ten stanowi ważne dopełnienie względnie szybko rozwijającego się międzybankowego (złotowego) rynku pieniężnego. Ważnym, pozytywnym impulsem było objęcie (lipiec 1994) rozliczeń całego sektora bankowego przez system rozliczeniowy Krajowej Izby Rozliczeniowej SA. Międzybankowy rynek pieniężny i walutowy oraz sprawne procedury przetargowe na rynku pierwotnym skarbowych papierów wartościowych i bonów pieniężnych NBP stały się stopniowo kluczowym elementem infrastruktury sektora finansowego.

⁸ Zob. S. Bereza, *Zarządzanie ryzykiem bankowym*, Związek Banków Polskich, Warszawa 1992.

⁹ Odrębna, szczególną pozycję regulacyjną ma Ustawa z 14 czerwca 1996 roku o łączeniu i grupowaniu niektórych banków w formie spółki akcyjnej, Dz. U. Nr 90, poz. 406.

¹⁰ Prawo dewizowe z dn. 2 grudnia 1994 roku znowelizowane dn. 27 października 1995 roku, Dz. U. z 1994 roku, Nr 136, poz. 703.

Tabela 2

**Rating polskich banków komercyjnych określony przez Moody's
(stan na 1997/IX)**

Bank	Pierwsza ocena	Rating		
		LT	ST	FS
Bank Depozytowo-Kredytowy SA	1995/IX	Ba3	NP	E+
Bank Gdański SA	1996	Ba2	NP	D
Bank Przemysłowo-Handlowy SA	1995/IX	Ba2	NP	D+
Bank Śląski SA	1995/IX	Ba2	NP	D+
Wielkopolski Bank Kredytowy SA	1995/IX	Ba2	NP	D
Bank Handlowy SA	1996	Ba1	NP	D+
Bank Rozwoju Eksportu SA	1995/IX	Ba2	NP	D
PKO BP	1997/XII	Ba1	NP	D

LT = long-term, ST = short-term, FS = financial strength.

Źródło: Moody's Investors Service.

Spośród czynników instytucjonalnych, wywierających szczególnie silny wpływ na efektywność operacyjną (wpływ poprzez koszty), uwagę należy także zwrócić na przyjęte rozwiązania dotyczące złych długów oraz system gwarancji depozytów. Podstawą dla restrukturyzacji zadłużonych przedsiębiorstw i rozwiązania problemu złych długów była ustawa z dnia 3 lutego 1993 roku o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków (Dz. U. Nr 121 z 1994 roku, poz. 591). Ustawa ta określała zdecentralizowany sposób restrukturyzacji długów oraz przewidywała przekazanie odpowiednich środków na powiększenie funduszy własnych banków państwowych oraz banków z przeważającym udziałem Skarbu Państwa, realizujących programy restrukturyzacyjne. W szczególności dokapitalizowanie miało doprowadzić do utworzenia w bankach rezerw na złe kredyty oraz podniesienie współczynnika wypłacalności do poziomu 12%¹¹. W tym sensie ustawa o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków wywarła silny, różnicujący wpływ na strukturę kapitałową sektora bankowego i tym samym na pozycję konkurencyjną poszczególnych banków (zob. tabela 3). Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 3 w okresie wrzesień 1993 – listopad 1994 banki objęte działaniem ustawy restrukturyzacyjnej otrzymały obligacje o łącznej wartości ponad 4 miliardy złotych, przy czym udział obligacji w wyjściowym poziomie funduszy własnych wahał się od 52,8% w przypadku Banku Gdańskiego SA do ponad 100% w przypadku PBG SA¹².

Ustawa z dnia 14 grudnia 1994 roku o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym (Dz. U. Nr 4 z 1995 roku, poz. 18) również wpłynęła różnicująco na pozycję konkurencyjną banków¹³. Wpływ ten wyrażał się niższą składką

¹¹ WBK SA i BSK SA nie zostały dokapitalizowane obligacjami restrukturyzacyjnymi.

¹² Kwota ta (wg ówczesnych kursów złotego) stanowiła równowartość ponad 1,8 mld USD.

¹³ W lutym zmodyfikowano tę ustawę (Ustawa z dn. 20.02.1997 o zmianie ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym i zmianie ustawy o Prawo bankowe, Dz. U. z 14.03.1997 Nr 24, poz. 119). Ustawa ta weszła w życie 14.04.1997. W myśl art. 23 tejsze ustawy podniesiono granicę gwarantowanych wkładów do ECU 5000.

i objęciem pełnymi gwarancjami państwowymi wkładów osób fizycznych w PKO BP, PeKaO SA i BGŻ SA¹⁴. Pozostałe banki, w tym dziewiątka, objęte zostały powszechnym systemem gwarantowania wkładów do wysokości równowartości ECU 1000 w 100% oraz dla depozytów w przedziale ECU 1000 - 5000 w 90%¹⁵.

Tabela 3

Wartość nominalna obligacji restrukturyzacyjnych przydzielonych bankom na mocy ustawy o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków z dnia 3 lutego 1993 roku (w mln zł*)

Bank	Termin przekazania	Wartość obligacji	Proc. fund. włas.
BDK SA (Lublin)	30.09.1993	179,02	93,0
BG SA (Gdańsk)	30.09.1993	160,96	52,8
BPH SA (Kraków)	30.09.1993	159,84	58,0
BZ SA (Wrocław)	30.09.1993	144,51	68,4
PBKS SA (Szczecin)	30.09.1993	136,38	72,4
PBG SA (Łódź)	30.09.1993	125,64	101,3
PBK SA (Warszawa)	30.09.1993	193,67	68,3
PKO BP (Warszawa)	31.12.1993	573,42	67,4
BGŻ (Warszawa)	31.12.1993	426,58	27,4
BGŻ SA (Warszawa)	21.11.1994	1530,00**	98,4
PeKaO SA (Warszawa)	21.11.1994	370,00	59,6

* W całym opracowaniu wszystkie dane wyrażone są w złotych po denominacji.

** Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Finansów z dn. 16 listopada 1994 roku BGŻ SA został zobowiązany do przekazania obligacji w kwocie 296,18 mln złotych bankom regionalnym.

Źródło: Rozporządzenia i zarządzenia Ministra Finansów oraz obliczenia i szacunki własne.

1.2. Warunki makroekonomiczne

Po względnie krótkiej recesji transformacyjnej lat 1990 - 1991 gospodarka dobrze zareagowała na pakiet polityki jakościowej i ilościowej wprowadzony na przełomie 1989 - 1990 roku (zob. tabela 5). Opóźnienia w prywatyzacji oraz niedostateczne tempo restrukturyzacji i liberalizacji gospodarki obniżały skuteczność polityki antyinflacyjnej NBP i w rezultacie ograniczały pole wyboru w zakresie polityki pieniężnej. Od 1991 roku Polska odnotowywała deficyt budżetowy. Konieczność finansowania deficytu przyczyniła się do stopniowego rozwoju rynku skarbowych papierów

¹⁴ Banki te zostaną objęte powszechnym systemem gwarantowania wkładów po 1999 roku. Zob. np. J. Szambelańczyk, H. Burmistrz, *Bank Guarantee Fund - a New Institution in the Polish Banking System*, w: T. Kowalski, ed. *Financial Reform in Emerging Market Economies. Quantitative and Institutional Issues*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.

¹⁵ Nierówne traktowanie poszczególnych banków może prowadzić do powstania zjawiska *moral hazard*. Polega ono (w odniesieniu do sektora bankowego) na tym, że deponent w warunkach ubezpieczenia wkładów nie dokłada wszelkich starań by monitorować kondycję banków. Z drugiej strony banki objęte preferencyjnym systemem ubezpieczenia wkładów, szczególnie w warunkach zachwiania zaufania do sektora, mogą korzystać ze swojej renty bezpieczeństwa. W tym sensie taka asymetria może prowadzić do nieoptymalnej alokacji zasobów.

wartościowych (zob. rys. 2) i poszerzała możliwości banków w zakresie szeroko rozumianego zarządzania aktywami i pasywami. Jak wynika z informacji przedstawionych na rys. 2, dopiero w 1993 roku na rynek wprowadzono obligacje trzyletnie, a obligacje pięcio- i dziesięcioletnie odpowiednio w 1994 i w 1996 roku.

Deficyt budżetowy w warunkach płynkiego rynku finansowego przyczyniał się do utrzymywania się wysokich realnych stóp procentowych. Złożenie względnie miękkiej polityki fiskalnej i koniecznej twardej polityki pieniężnej prowadziło, począwszy od 1995 roku, do wzmożonego napływu krótkoterminowych kapitałów zagranicznych i aprecjacji kursu złotego. Kapitały te były lokowane głównie w dających wysoką stopę zwrotu bonach skarbowych.

Tabela 4

Główne mierniki sytuacji makroekonomicznej w Polsce w latach 1990 - 1996
(rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Stopa wzrostu PKB	88,4	93,0	102,6	103,8	105,2	107,0	106,0
Stopa wzrostu produkcji przemysłowej	75,8	92,0	102,8	106,4	112,1	109,4	108,8
Stopa inflacji*	685,5	170,3	143,0	135,3	132,2	127,8	118,5
Stopa bezrobocia**	6,5	12,2	14,3	16,4	16,0	14,9	13,2
Deficyt budżetowy (% PKB)	+0,2	3,8	6,0	2,8	2,7	2,6	2,8
Złe kredyty*** (% kredytów ogółem)	23,8	63,9	66,8	39,9	18,3	5,9	b.d.

* Średnioroczna – ceny konsumpcyjne.

** Stan na koniec roku.

*** Złe kredyty (kredyty zagrożone) = udział kredytów zagrożonych w kredytach ogółem dla podmiotów niefinansowych (brutto) wg roku udzielenia; dane dla banków komercyjnych ogółem. Źródło: *Struktura portfela kredytów zagrożonych (udzielonych podmiotom niefinansowym) banków komercyjnych w zależności od okresu ich udzielenia, wg stanu na 30.09.1995*, NBP, GINB, Warszawa 1996.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, NBP i GINB.

Zarysowany powyżej układ współzależności między polityką fiskalną, pieniężną i kursową determinował wysokość i strukturę zarówno stóp banku centralnego, jak i rynkowych stóp procentowych i to w warunkach nadpłynności sektora bankowego (por. tabele 5 i 6). Jak wynika z informacji zamieszczonych w tabeli 5, NBP w okresie objętym analizą sześciokrotnie zmieniał swe stopy centralne. W lutym 1995 roku zdecydowano się na podwyżkę stóp procentowych. Krok ten podyktowany był obawami przed odtworzeniem się presji inflacyjnej¹⁶. W kolejnych miesiącach stopy podstawowe NBP były obniżane.

Tabela 6 zawiera zestawienie kolejnych zmian stóp rezerw obowiązkowych. Stopy rezerw od wkładów złotych utrzymywano na wysokim poziomie, co negatywnie wpływało na efektywny koszt pozyskiwania depozytów (w połowie 1996 stopa rezerw od wkładów na każde żądanie

¹⁶ Decyzja o podwyższeniu stóp banku centralnego pociągnęła za sobą wzrost rynkowych stóp procentowych, w tym także rentowności bonów skarbowych. To z kolei podniosło atrakcyjność polskich papierów dla inwestorów zagranicznych i dodatkowo zwiększyło skalę niezbędnych operacji sterylizacyjnych.

wynosiła 17% a od wkładów terminowych 9%). Podwyższano także stopy rezerw od wkładów dewizowych.

Tabela 5

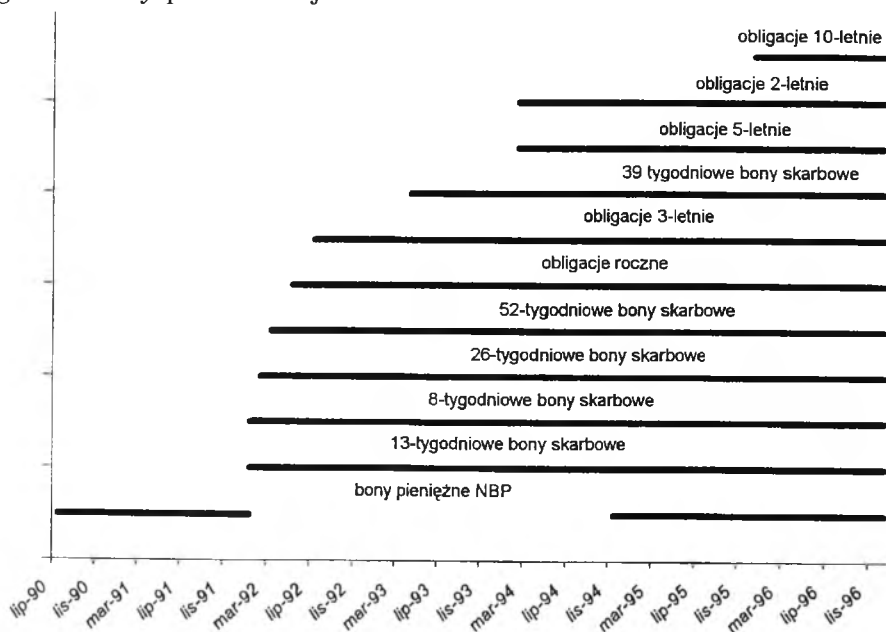
Podstawowe stopy procentowe NBP w latach 1994 - 1996

Termin zmiany	Stopa refinansowa	Stopa redyskontowa	Stopa lombardowa
15.05.1994	33	28	31
21.02.1995	35	31	34
29.05.1995	31	27	30
18.09.1995	29	25	28
08.01.1996	*	23	26
17.07.1996	*	22	25

* Stopa kredytu refinansowego przestała być oficjalną stopą procentową NBP. Od 8 stycznia 1996 roku oprocentowanie kredytów udzielonych przez NBP na finansowanie inwestycji centralnych, w przypadku objęcia ich poręczeniem Skarbu Państwa wynosiło 26% (w pozostałych przypadkach 27%). Od 17 lipca 1996 roku stopy te wynosiły odpowiednio 25% i 26%.

Źródło: Biuletyny Informacyjne NBP.

Kierunek operacji otwartego rynku i przedstawiona w tabelach 5 i 6 struktura parametrów polityki pieniężnej dobitnie wskazują na trudności jakie występują w warunkach niewystarczającej koordynacji polityki pieniężnej i fiskalnej. Remonetyzacja gospodarki i nasycanie jej kredytem jest szczególnie złożonym i trudnym procesem, gdyż pociąga on za sobą zarówno wzrost ogólnego poziomu popytu jak również przekłada się na zmiany jego struktury produktowej.

Rys. 2. Terminy wprowadzania do obrotu kolejnych typów skarbowych papierów wartościowych i bonów pieniężnych NBP w latach 1990 - 1997

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 6

Stopy rezerw obowiązkowych w latach 1994 - 1996

Termin wprowadzenia zmian	Wkłady złotowe		Wkłady walutowe	
	a vista	terminowe	a vista	terminowe
01.02.1994	23	10	0,75	0,50
25.10.1994	20	10	1,00	1,00
31.01.1996	20	10	2,00	2,00
28.02.1996	20	9	2,0	2,00
20.06.1996	17	9	2,0	2,00

Źródło: Biuletyny Informacyjne NBP.

Wysokie realne stopy procentowe, wynikające głównie z miękkiej polityki fiskalnej i twardej polityki pieniężnej, a także wysokiej inflacji, wypierały sektor prywatny (szczególnie sektor małych i średnich firm) z rynku kredytowego. Głównym źródłem kapitału w rosnącym sektorze prywatnym, składającym się głównie z małych przedsiębiorstw rodzinnych, były więc oszczędności własne gospodarstw domowych i zyski zatrzymane.

Poprawie koniunktury w sferze realnej gospodarki w latach 1993 - 1994 nie towarzyszył realny wzrost podaży kredytu. Synchronizacja wzrostu sfery realnej i realnej podaży kredytu wystąpiła dopiero od 1995 roku. Tempo przyrostu akcji kredytowej, jakie wystąpiło w latach 1996 i 1997 znacznie jednak przekraczało tempo wzrostu produkcji krajowej i wraz z aprecjacją złotego przyczyniło się do pogłębienia deficytu handlowego¹⁷.

Stopniowe obniżanie się bezrobocia, a także rosnące płace realne prowadziły do wzrostu skłonności do konsumpcji, a w konsekwencji do wzrostu efektywnego popytu na kredyt konsumpcyjny. W dającej się przewidzieć przyszłości w gospodarce będzie występować silna tendencja wzrostu realnego zapotrzebowania na kredyt zarówno ze strony sektora przedsiębiorstw jak i sektora gospodarstw domowych. W przypadku gospodarstw domowych, będzie się to wiązać nie tylko z bieżącym popytem konsumpcyjnym, ale przede wszystkim z koniecznością rozwinięcia kredytowania budownictwa mieszkaniowego.

Zarysowane powyżej tendencje makroekonomiczne i rozwiązania regulacyjne wpływały na efektywność operacyjną banków¹⁸. Można uznać, że wraz ze stabilizowaniem się rozwiązań instytucjonalnych, rozwojem konkurencji i powiązań rynkowych coraz większe znaczenie nabierają będą takie wewnętrzne czynniki jak: jakość, styl i kultura zarządzania w bankach, zdolność do określania skutecznej strategii, czy też dostęp do kapitałów. Przedstawione poniżej wyniki analizy efektywności operacyjnej grupy dziewięciu banków komercyjnych wyodrębnionych z NBP mogą posłużyć zarówno jako mierniki osiągniętej przez te banki efektywności, jak również jako punkt odniesienia dla monitorowania tendencji w polskim i zagranicznym sektorze bankowym.

¹⁷ Aprecjacja kursu złotego wynikała także ze wzrostu bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

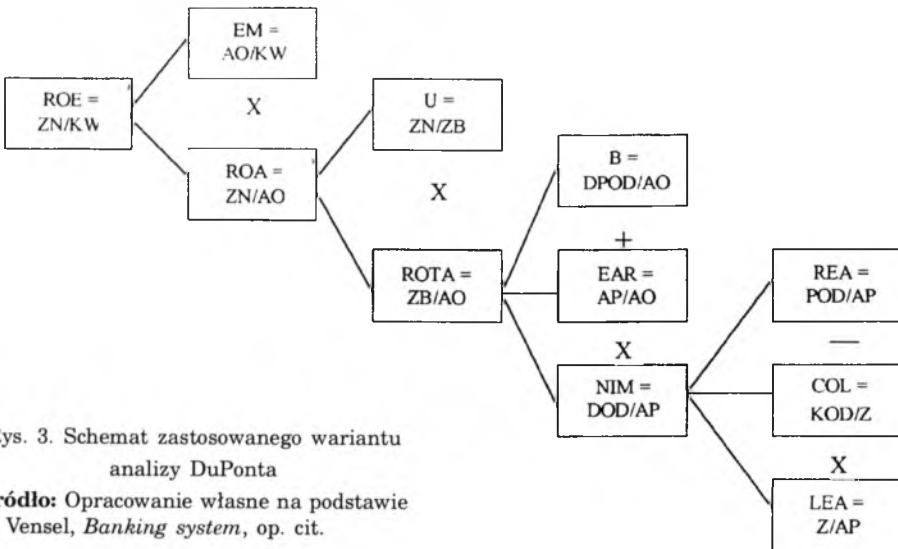
¹⁸ Precyzyjna ocena tego wpływu oraz wyodrębnienie siły poszczególnych zmian wymaga jednak zastosowania danych miesięcznych oraz odpowiednich opóźnień rozłożonych. W niniejszym opracowaniu ograniczamy się do wskazania tych czynników. Będą one przedmiotem dalszych studiów.

2. POMIAR EFEKTYWNOŚCI OPERACYJNEJ DZIEWIĘCIU BANKÓW KOMERCYJNYCH WYODRĘBNIONYCH Z NBP

2.1. Analiza efektywności za pomocą zmodyfikowanej metody DuPonta

Metoda DuPonta pierwotnie wykorzystywana była do analizy efektywności firm sektora niefinansowego. Polega ona na zintegrowanym badaniu zależności przyczynowo-skutkowych w odniesieniu do różnych kategorii aktywów i kapitałów. Główną zaletą metody jest możliwość dowolnej dezagregacji przekrojów analizy.

Metoda DuPonta znalazła także zastosowanie do analiz efektywności operacyjnej sektora bankowego (zob. rys. 3). W niniejszym opracowaniu wykorzystano jej wariant opisany i zastosowany do badania sektora bankowego w Estonii¹⁹. Podstawą informacyjną analizy efektywności są sprawozdania finansowe banków publikowane w *Serwis Notoria* oraz raporty roczne. Efektywność operacyjna sektora bankowego, czyli jego zdolność do sprawnego, bieżącego działania w warunkach rynkowego, konkurencyjnego otoczenia jest pojęciem wielowymiarowym²⁰. Z uwagi na cele analizy w opracowaniu, obok standardowych mierników, wykorzystano także wskaźnik (*pullthrough*; U)²¹ służący ocenie sprawności zarządzania zobowiązaniami podatkowymi (SZZP), a także obliczono wskaźniki pokrycia aktywów kapitałami oraz wskaźnik zwrotu z aktywów pracujących. •

Rys. 3. Schemat zastosowanego wariantu analizy DuPonta

Źródło: Opracowanie własne na podstawie V. Vensel, *Banking system*, op. cit.

¹⁹ Por. V. Vensel, *Banking System Development in Estonia*, w: *Financial Reform in Emerging Market Economies. Quantitative and Institutional Issues*, T. Kowalski ed., Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1997. Na ten temat zob. także *Bank Financial Management. Strategies and Techniques for Changing Industry*, G. H. Hempel, D. G. Simonsen, (eds.), John Wiley & Sons, New York 1991.

²⁰ Na temat ocen efektywności polskiego sektora bankowego zob. P. Wyczański, M. Gołajewska, *Sytuacja finansowa banków w 1996 roku, Materiały i Studia*, NBP, DAB, Warszawa 1997, zeszyt nr 65.

²¹ W polskiej literaturze przedmiotu wskaźnik ten nazywany jest efektywną stopą podatkową.

Zestawienie wyników analizy dla dziewięciu banków wyodrębnionych z NBP zamieszczono w tabeli 7²². Ocena efektywności operacyjnej wybranych banków komercyjnych dla okresu 1994 - 1996, dokonana przy zastosowaniu zmodyfikowanej metody DuPonta, pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

Tabela 7

**Wybrane współczynniki efektywności dziewięciu banków komercyjnych
w latach 1994 - 1996**

Współczynniki*	1994	1995	1996
Stopa zwrotu z kapitałów własnych, %, ROE = ZN/KW	36,8	30,9	27,2
1. Składowe współczynnika ROE, ROE = UxEMxROTA			
(1) Skuteczność zarządzania zobowiązaniami podatkowymi, %, U = ZN/ZB	67,4	64,7	63,7
(2) Mnożnik kapitałowy, EM = AO/KW	10,0	10,0	10,0
(3) Stopa zwrotu z aktywów ogółem, %, ROTA = ZB/AO	5,4	4,8	4,3
2. Składowe współczynnika ROTA, ROTA = B+EARxNIM			
(1) Dochody pozaodsetkowe netto/aktywa ogółem, %, B = DPOD/AO	-1,6	-1,5	-1,9
(2) Współczynnik aktywów pracujących, %, EAR = AP/AO	77,1	77,4	79,1
(3) Marża odsetkowa netto, %, NIM = DOD/AP	10,1	8,5	8,1
3. Składowe współ. NIM, NIM = REA-COLxLEA			
(1) Stopa zwrotu z aktywów pracujących, %, REA = POD/AP	23,9	20,2	18,5
(2) Koszt pozyskania kapitałów, %, COL = KOD/Z	11,8	10,0	9,2
(3) Zobowiązania/aktywa pracujące, LEA = Z/AP	1,2	1,2	1,1

* Objaśnienia skrótów na s. 196.

Źródło: Obliczenia własne.

1. Stopa zwrotu z kapitału (ROE) w badanym okresie wykazywała tendencję spadkową z poziomu 36,8% (1994r.) do poziomu 27,2% (1996 r.)²³. Analiza czynników determinujących wielkość ROE w ujęciu nominalnym pozwala stwierdzić, że obniżająca się efektywność kapitałów była głównie wynikiem pogarszającej się z roku na rok efektywności polityki podatkowej banków. Przyjmując, że $t = 1 - U$ (t – efektywna stopa podatkowa, U = sprawność zarządzania zobowiązaniami podatkowymi), efektywna stopa podatkowa wzrosła w analizowanym okresie z 32,4% do 36,3%. Oficjalna stopa opodatkowania podmiotów gospodarczych na poziomie 40% nie uległa w latach 1994 - 1996 zmianie, a wskaźnik inflacji obniżył się. Wzrost efektywnej stopy opodatkowania można tłumaczyć zarówno czynnikami wewnętrznymi (niższa faktyczna sprawność zarządzania zobowiązaniami podatkowymi), jak i czynnikami zewnętrznymi (np. mniejsze możliwości wykorzystania skupu zadłużenia jednostek budżetowych). Udział kapitałów własnych w finansowaniu aktywów (mnożnik kapitałowy) nie uległ zmianie i ukształtował się w badanym okresie na poziomie 10%. Oznacza to, że

²² Uwzględniane w opracowaniu kategorie finansowe obejmują następujące elementy: PO (przychody ogółem) – przychody odsetkowe, przychody pozaodsetkowe, PPOD (przychody pozaodsetkowe) – prowizje, dodatnie różnice kursowe, dochody uboczne, przychody nadzwyczajne, przychody biura maklerskiego, KPOD (koszty pozaodsetkowe) – prowizje, ujemne różnice kursowe, koszty nadzwyczajne, koszty biura maklerskiego, AP (aktywa pracujące) – należności od podmiotów finansowych, należności od podmiotów niefinansowych, dłużne papiery wartościowe oraz akcje, KW (kapitały własne) – fundusze własne pierwszej i drugiej kategorii, zysk netto w trakcie zatwierdzania. Na ten temat zob. np. E. Popowska, W. Wąsowski, *Rachunkowość bankowa*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 1996.

²³ Obniżanie się poziomu ROE w ujęciu nominalnym także należy wiązać ze stopniowym spadkiem inflacji; w analizowanym okresie ROE skorygowany o wpływ inflacji wzrósł bowiem o ponad 10%.

- kapitały własne banków rosły proporcjonalnie do wzrostu aktywów. Stopa zwrotu z aktywów (ROA) uwzględniająca zysk brutto, z uwagi na wydzielenie w funkcyjnej analizie ROE czynnika mierzącego wpływ efektywnej stopy podatkowej, obniżyła się.
2. W okresie objętym analizą wskaźnik ROA obniżył się z poziomu 5,4% do 4,3%. Na ten wynik bezpośredni wpływ miał spadek wskaźnika dochodów pozaodsetkowych do aktywów ogółem (-1,6% do -1,9%). Wzrost aktywów pracujących (z 77,1% do 79,1%) w aktywach ogółem nie zrekompensował spadku marży odsetkowej (NIM), której poziom obniżył się z 10,1% do 8,1%. W warunkach transformacji gospodarczej i wzrastającej konkurencji zarówno w obrębie sektora bankowego jak i ze strony innych pośredników finansowych zaobserwowaną prawidłowość należy uznać za trwałą tendencję. Oznacza to dla banków konieczność stałej kontroli kosztów działania, adekwatnej wyceny świadczonych usług i wprowadzania nowych produktów w celu utrzymania pozycji na rynku.
 3. Decydujący wpływ na spadek marży odsetkowej, przy nieznacznie zmieniającym się udziale zobowiązań w aktywach pracujących, miał szybszy spadek udziału przychodów odsetkowych w aktywach pracujących (z 23,9% do 20,2%) w stosunku do spadku udziału kosztów odsetkowych w zobowiązaniach (z 11,8% do 10,0%). Różnica między oprocentowaniem depozytów i kredytów (spread) zmniejszyła się w analizowanym okresie o 2,8 punkty procentowe. Obniżanie się wskaźnika inflacji wraz ze spadkiem realnych stóp procentowych prowadzić będą w przyszłości do dalszego zmniejszania się spreadu. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, że kilkuletnie funkcjonowanie banków w Polsce w warunkach wysokiego spreadu wytworzyło tendencję do utrzymywania się względnie dużej niewydajności – X^{24} . Poziom efektywności kapitałów i aktywów warunkować będą siła i kierunek oddziaływania wcześniej analizowanych czynników, a także stopień wzrostu konkurencji na rynku finansowym.

2.2. Zastosowanie podejścia macierzowego

Do celów analizy wykorzystano także wariant metody macierzowej przedstawiony przez Vello Vensela²⁵. Podejście macierzowe może stanowić uzupełnienie modelu DuPonta. Wyraża się to szczególnie poprzez możliwość równoległego badania oddziaływania stymulantów i destymulantów efektywności operacyjnej. Ogólny schemat podejścia i zastosowane mierniki przedstawia tabela 8.

Punktem wyjścia jest zestawienie n ilościowych indyktorów Y_i ($i = 1, 2, \dots, n$; n – liczba wyjściowych wartości indyktorów). Na tej podstawie możliwe jest zdefiniowanie $n(n - 1)$ współczynników opisujących ilościowe zależności łączące wyróżnione zmienne (por. tab. 8):

²⁴ Przejawia się ona między innymi niską względną wydajnością pracy a także względnie długimi procedurami wewnętrznymi. Na temat niewydajności X zob. H. Leibenstein, *Allocative efficiency vs. X-efficiency*, "American Economic Review", 1966(53) oraz tegoż autora, *Ekonomia atomistyczna versus ekonomia molekularna*, w: J. Grosfeld ed., *Ponad ekonomią*, PIW, Warszawa 1985.

²⁵ V. Vensel, op. cit. Zob. też J. K. Dietrich, *Financial Services and Financial Institutions*, Prentice Hall 1996.

Tabela 8

Schemat i mierniki zastosowane w podejściu macierzowym

	zysk netto, Y1	zysk brutto, Y2	dochody od- setkowe, Y3	przychody odsetkowe, Y4	przychody ogółem, Y5	aktywa pra- cujące, Y6	kapitały włas- ne, Y7
zysk brutto, Y2	x21 = Y1/Y2 zysk net- to/zysk brutto						
dochody od- setkowe, Y3	x31 = Y1/Y3 zysk net- to/dochody odsetkowe	x32 = Y2/Y3 zysk brut- to/dochody odsetkowe					
przychody odsetkowe, Y4	x41 = Y1/Y4 zysk net- to/przychody odsetkowe	x42 = Y2/Y4 zysk brut- to/przychody odsetkowe	x43 = Y3/Y4 dochody od- setkowe/przy- chody odsetkowe				
przychody ogółem, Y5	x51 = Y1/Y5 zysk net- to/przychody ogółem	x52 = Y2/Y5 zysk brut- to/przychody ogółem	x53 = Y3/Y5 dochody od- setkowe/przy- chody ogółem	x54 = Y4/Y5 przychody odsetko- we/przycho- dy ogółem			
aktywa pra- cujące, Y6	x61 = Y1/Y6 zysk net- to/aktywa pracujące	x62 = Y2/Y6 zysk brut- to/aktywa pracujące	x63 = Y3/Y6 dochody od- setkowe/akty- wa pracujące	x64 = Y4/Y6 przychody odsetko- we/aktywa pracujące	x65 = Y5/Y6 przychody ogółem/akty- wa pracujące		
kapitały włas- ne, Y7	x71 = Y1/Y7 zysk net- to/kapitały własne	x72 = Y2/Y7 zysk brut- to/kapitały własne	x73 = Y3/Y7 dochody od- setkowe/kapi- tały własne	x74 = Y4/Y7 przychody odsetko- we/kapitały własne	x75 = Y5/Y7 przychody ogółem/kapi- tały własne	x76 = Y6/Y7 aktywa pra- cujące/kapita- ły własne	
aktywa ogół- em, Y8	x81 = Y1/Y8 zysk net- to/aktywa ogółem	x82 = Y2/Y8 zysk brut- to/aktywa ogółem	x83 = Y3/Y8 dochody od- setkowe/akty- wa ogółem	x84 = Y4/Y8 przychody odsetko- we/aktywa ogółem	x85 = Y5/Y8 przychody ogółem/akty- wa ogółem	x86 = Y6/Y8 aktywa pra- cujące/akty- wa ogółem	x87 = Y7/Y8 kapitały włas- ne/aktywa ogółem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie V. Vensel, op. cit.

$$(1) \quad x_{ij} = \frac{Y_i}{Y_j} \quad (i, j = 1, 2, \dots, n; i \neq j).$$

Tak zestawione współczynniki tworzą macierz, którą zapisać można jak w formule 2. Zbiorcze zestawienie wyników analizy macierzowej zawiera tabela 9.

$$(2) \quad \mathbf{X} = \begin{vmatrix} x_{11} & x_{12} & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & x_{2n} \\ x_{n1} & x_{n2} & x_{nn} \end{vmatrix} = \{x_{ij}\}$$

W prezentowanym modelu macierzowym wykorzystano następującą zależność pomiędzy poszczególnymi miernikami dochodu, aktywów i kapitałów:

$$(3) \quad x_{81} = x_{21} \times x_{32} \times x_{43} \times x_{54} \times x_{65} \times x_{76} \times x_{87}.$$

W szczególności można wskazać następujące prawidłowości w obrębie analizowanych mierników (por. tab.9):

Tabela 9

Macierz wybranych współczynników efektywności dziewięciu banków komercyjnych w latach 1994 - 1996

Legenda	ZN	ZB	DOD	POD	PO	AP	KW		
1994'	1091,2	1618,9	2317,1	5487,5	7051,0	22982,3	2968,1		
1995'	1259,4	1948,0	2679,9	6382,2	7240,7	31667,0	4074,0		
1996'	1457,4	2287,0	3425,1	7821,2	9203,4	42218,2	5360,2		
1996'/1994'	1,3356	1,4127	1,4782	1,4253	1,3053	1,8370	1,8059		
1996'-1994'	366,2	668,1	1108,0	2333,7	2152,4	19235,9	2392,1		
ZB	ZN/ZB								
	1618,9	0,6740							
	1948,0	0,6465							
	2287,0	0,6373							
	1,4127	0,9454							
	668,1	-0,0368							
DOD	ZN/DOD		ZB/DOD						
	2317,1	0,4709	0,6987						
	2679,9	0,4699	0,7269						
	3425,1	0,4255	0,6677						
	1,4782	0,9035	0,9557						
	1108,0	-0,0454	-0,0310						
POD	ZN/POD		ZB/POD		DOD/POD				
	5487,5	0,1989	0,2950	0,4223					
	6382,2	0,1710	0,3052	0,4199					
	7821,2	0,1863	0,2924	0,4379					
	1,4253	0,9371	0,9912	1,0371					
	2333,7	-0,0125	-0,0026	0,0157					
PO	ZN/PO		ZB/PO		DOD/PO			POD/PO	
	7051	0,1548	0,2296	0,3286	0,7783				
	7240,7	0,1739	0,2690	0,3701	0,8814				
	9203,4	0,1584	0,2485	0,3722	0,8498				
	1,3053	1,0232	1,0823	1,1325	1,0919				
	2152,4	0,0036	0,0189	0,0435	0,0716				
AP	ZN/AP		ZB/AP		DOD/AP	POD/AP	PO/AP		
	22982,3	0,0475	0,0704	0,1008	0,2388	0,3068			
	31667,0	0,0398	0,0615	0,0846	0,2015	0,2287			
	42218,2	0,0345	0,0542	0,0811	0,1853	0,2180			
	1,8370	0,7271	0,7690	0,8047	0,7759	0,7105			
	19235,9	-0,0130	-0,0163	-0,0197	-0,0535	-0,0888			
KW	ZN/KW		ZB/KW		DOD/KW	POD/KW	PO/KW	AP/KW	
	2968,1	0,3676	0,5454	0,7807	1,8488	2,3756	7,7431		
	4074,0	0,3091	0,4782	0,6578	1,5666	1,7773	7,7729		
	5360,2	0,2719	0,4267	0,6390	1,4591	1,7170	7,8763		
	1,8059	0,7396	0,7823	0,8185	0,7892	0,7228	1,0172		
	2392,1	-0,0957	-0,1188	-0,1417	-0,3897	-0,6586	0,1332		
AO	ZN/AO		ZB/AO		DOD/AO	POD/AO	PO/AO	AP/AO	KW/AO
	29805,8	0,0366	0,0543	0,0777	0,1841	0,2366	0,7711	0,0996	
	40922,3	0,0308	0,0476	0,0655	0,1560	0,1769	0,7738	0,0996	
	53348,0	0,0273	0,0429	0,0642	0,1466	0,1725	0,7914	0,1005	
	1,7899	0,7462	0,7893	0,8259	0,7963	0,7293	1,0263	1,0090	
	23542,2	-0,0093	-0,0114	-0,0135	-0,0375	-0,0640	0,0203	0,0009	

Źródło: Obliczenia własne.

1. Miernik x_{21} , obliczany jako relacja zysku netto i zysku brutto (ZN/ZB), stosowany jest do pomiaru efektywności polityki podatkowej banków. W analizowanym okresie 1994 - 1996 wartość miernika obniżyła się z 67,4% do 63,7%. Obniżenie się sprawności zarządzania zobowiązaniami podatkowymi oznaczało dla banków coraz niższy udział w podziale każdej, wypracowanej w formie zysku, złotówki, tj. 67,4 groszy w 1994, 64,7 groszy w 1995 i 63,7 groszy w 1996, czyli w 1995 o 2,7 grosze mniej niż w 1994 i w 1996 o 1 grosz mniej niż w 1995.

2. Miernik x_{32} , definiowany jako relacja zysku brutto do dochodów odsetkowych (ZB/DOD), służy do pomiaru zdolności generowania przez bank zysku dla akcjonariuszy. Wartość miernika w analizowanym okresie obniżyła się z 69,9% do 66,8%. Dezagregacja miernika x_{32} do postaci: $x_{32} = \text{DOD} - \text{DPOD}/\text{DOD}$, czyli $x_{32} = 1 - \text{DPOD}/\text{DOD}$, pozwala ocenić wpływ jaki na wartość miernika x_{32} ma efektywność zarządzania aktywami niepracującymi. W analizowanym okresie wartość miernika DPOD/DOD, dzięki zdecydowanej obniżce kosztów pozaodsetkowych (o 66,9%) przy jednoczesnym obniżeniu się przychodów pozaodsetkowych o 11,6%, wzrosła z poziomu 20,6% w 1994 do 29,8% w 1996. Obniżenie się wartości miernika x_{32} , przy wzrastającej efektywności zarządzania aktywami niepracującymi, jest wynikiem niższej efektywności aktywów pracujących.

3. Miernik x_{43} , definiowany jako relacja dochodów odsetkowych do przychodów odsetkowych (DOD/POD), stosuje się do pomiaru efektywność działalności podstawowej banków. Pomimo zmniejszenia się różnicy w oprocentowaniu depozytów i kredytów o 2,8 punkty procentowe wartość miernika wzrosła. Efektywność działalności podstawowej wzrosła 1,56 groszy na złotówkę wypracowanego zysku. Wpływ na to miał spadek kosztów odsetkowych (przekształcenie prezentowanej formuły do postaci: $x_{43} = \text{POD} - \text{KOD}/\text{POD}$ (KOD = koszty odsetkowe), czyli $x_{43} = 1 - \text{KOD}/\text{POD}$ pozwala na analizę wpływu zmian kosztów odsetkowych).

4. Miernik x_{54} , definiowany jako relacja przychodów odsetkowych do przychodów ogółem (POD/PO), jest również wykorzystywany do pomiaru efektywności działalności podstawowej banków. Wartość miernika w okresie 1994 - 1996 wzrosła z 77,8% do 85,0%.

5. Miernik x_{65} , definiowany jako relacja przychodów ogółem do aktywów pracujących (PO/AP), pozwala na ocenę przychodowości aktywów pracujących. Wartość miernika obniżyła się z 30,7% do 21,8%.

6. Miernik x_{76} , definiowany jako relacja aktywów pracujących do kapitałów własnych (AP/KW), służy do pomiaru stopnia pokrycia aktywów pracujących kapitałem własnym. Wartość miernika na koniec 1996 wyniosła 7,9 i była wyższa od tej w 1994 równej 7,7.

7. Miernik x_{87} , definiowany jako relacja kapitałów własnych do aktywów ogółem (KW/AO) informuje o stopniu pokrycia aktywów kapitałem własnym. Na koniec 1996 miernik osiągnął poziom 10,05% i był nieznacznie wyższy w stosunku do 1994, w którym wyniósł 9,96%.

3. WNIOSKI

Opracowanie prezentuje wyniki pierwszego etapu studiów nad efektywnością operacyjną dziewięciu banków komercyjnych wyodrębnionych z NBP. Dalsze prace, obok kontynuacji analiz polskich banków, będą także obejmować analizy porównawcze polskiego i estońskiego sektora bankowego. Analizy porównawcze, a także charakter okresu transformacji wymagają uwzględnienia specyfiki otoczenia instytucjonalnego i makroekonomicznego.

W analizowanym okresie miał miejsce systematyczny spadek inflacji oraz rozwój konkurencji cenowej i jakościowej na polskim rynku bankowym. Zmiany parametrów efektywności operacyjnej w analizowanej grupie banków wynikają z jednej strony z podkreślanego już spadku inflacji i wzrostu konkurencji na rynku usług bankowych, z drugiej zaś są skutkiem działania licznej grupy czynników wskazanych w opracowaniu. W szczególności do tej grupy należałoby zaliczyć malejący spread i marżę odsetkową, dużą skalę obciążeń podatkowych, a także rosnące koszty działania.

Precyzyjna analiza przyczynowo-skutkowa i wyodrębnienie wpływu poszczególnych czynników makroekonomicznych i instytucjonalnych wymaga przeprowadzenia analizy na danych miesięcznych. Ponadto należy także określić odpowiednią strukturę i rozkład opóźnień rozłożonych. Ten wymiar analizy, a także uwzględnienie większej grupy banków wymaga dalszych prac. Na odrębną uwagę zasługuje także ocena wpływu inflacji na poziom efektywności operacyjnej banków. Obniżająca się inflacja będzie stanowić poważne wyzwanie dla sektora bankowego. W warunkach wieloletniej dwucyfrowej inflacji banki nie były zmuszone do precyzyjnej analizy kosztów.

Bibliografia

- Bank Financial Management. Strategies and Techniques for Changing Industry*, G. H. Hempel, D. G. Simonsen, (eds.), John Wiley & Sons, New York 1991.
- The Banks of Poland*, Credit Suisse First Boston, 17 January 1992.
- Bereza S., *Zarządzanie ryzykiem bankowym*, Związek Banków Polskich, Warszawa 1992.
- Dietrich J. K., *Financial Services and Financial Institutions*, Prentice Hall, 1996.
- Jones C., *Poland. Hope resting on Solidarity*, THE BANKER, November 1997.
- Kowalski T., Stawarska R., *Polish banking sector and the association with the European Union*, w: *European Studies*, R. Domański, R. Stawarska (eds.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.
- Leibenstein H., *Allocative efficiency vs. X-efficiency*, "American Economic Review", 1966(53)
- Leibenstein H., *Ekonomia atomistyczna versus ekonomia molekularna*, w: J. Grosfeld ed., *Ponad ekonomią*, PIW, Warszawa 1985.
- Popowska E., Wąsowski W., *Rachunkowość bankowa*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 1996.
- Scholtens B., *The attractiveness of Poland to foreign investors: stock market efficiency and country risk*, w: T. Kowalski, ed., *Financial Reform in Emerging Market Economies. Quantitative and Institutional Issues*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.
- Szambelańczyk J., Burmistrz H., *Bank Guarantee Fund – a new institution in the Polish Banking System*, w: T. Kowalski, ed. *Financial Reform in Emerging Market Economies*.

- Quantitative and Institutional Issues*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.
- Vensel V., *Banking system development in Estonia*, w: *Financial Reform in Emerging Market Economies. Quantitative and Institutional Issues*, T. Kowalski ed., Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1997.
- Wyczański P., Gołajewska M., *Sytuacja finansowa banków w 1996 roku*, Materiały i Studia, NBP, DAB, Warszawa 1997, zeszyt nr 65.

OPERATIONAL EFFICIENCY OF POLISH BANKS IN 1994 - 1996

(The case of nine commercial banks separated from the National Bank of Poland in 1989)

S u m m a r y

The aim of the article is to analyse operational efficiency of nine commercial banks separated from the National Bank of Poland in 1989. The background of this analysis is a presentation and evaluation of principal institutional and economic factors that do influence the banking sector. The notion of operational efficiency of this sector can be defined as an ability of banks to operate effectively their current activities under market circumstances and competition. Operational efficiency during macro-economic transformation depends heavily on external factors particularly, institutional ones. The impact of these factors stems from the need to implement deep changes in qualitative policy changes in economic structure and in the role of public sector borrowing requirement. The latter is still very important thanks to the underdevelopment of financial intermediation and shallow money market in Poland.

The work has two parties. The first part presents a discussion and an analysis of institutional and economic conditions prevailing around the banking sector in Poland during early stage transformation. Knowledge of these condition is necessary to understand and then interpret changes occurring in operational efficiency of banks. Most new legal regulations in banking sector have been introduced between 1989 and 1994. The Authors have assumed that quantitative analysis of operational efficiency in 1989 - 1993 would be neovily biased by frequent, major changes of banks' institutional environment. This analysis has been done for relatively homogenous group of nine banks created in 1989 on the basis of regional branches of the National Bank of Poland. Second part of the paper was devoted to presentation of the results of quantitative analysis of operational efficiency in the group of the nine banks. Examination of effectiveness was done using generalized DuPont method and a matrix approach.